

ОТЗИВИ И РЕЦЕНЗИИ

ЛИЗИМАХ

(Делев, П. Лизимах. УИ „Св. Климент Охридски. С., 2004.)

Иван Тодоров

През 2004 г. УИ “Св. Климент Охридски” издаде под № 435 от своята поредица “Университетска библиотека” монографията “Лизимах” на доцент д-р Петър Делев. За една голяма част от познаващите античната история, и по-точно – историята на елинизма (в частност историята на древна Тракия), личността на елинистическия цар Лизимах е добре позната. В изданията със справочен характер тя е представяна многократно, като обемът от информация, отнасяща се до него, е зависима величина не само от достигналите до нас сведения, но и от публикуваните изследвания; от целите, задачите и възможностите на автори и издатели¹.

Освен в изданията със справочен характер личността на Лизимах е била представяна в поредица от статии и изследвания в европейската историография от края на XIX до края на XX век. Списъкът от автори и заглавия е обстоятелствено представен във внушителна по своя обем библиографска справка още в “*Предговор*”-а на изследването на П. Делев. Излезлите от печат материали на К. Франко (1989 и 1990, и особено в 1993 г.)², монографията на Фр. Ландучи Гатиони³ и Х. Лунд⁴ през 1992 г., както и публикуваната през 1998 г. от К. Йорданов⁵ монография “Политическите взаимоотношения между Македония и тракийските държави (359–281 г. пр. Хр.)” служат само като доказателство за перспективността в изследване на личността на Лизимах не само в биографичен план, но и в по-широкия – политически контекст на историческите събития между 323 и 281 г. пр. Хр. От самия “*Предговор*” става ясно, че личността на Лизимах, неговият живот и политическа кариера отдавна са предмет в изследователската работа на автора (с. 10, бел. 4).

Посочените по-горе публикации съвпадат по време и с излезлите от печат статии на П. Делев, които на пръв поглед създават впечатление, че решават отделни, частни въпроси от ранноелинистическата история на Тракия⁶. В действителност те биха могли да се приемат като своеобразни жалони, бележещи подготовката и работата върху настоящата монография, която представяме тук. Впрочем, ако вземем предвид и обширната *“Библиография и съкращения”* (с. 421–448) на използваната литература и източници, разположени на повече от 25 страници – историята на Лизимах, написана от П. Делев, добива измеренията на внушаващо респект научно изследване.

Структурата на представяната монография така, както е заявена още в нейното *“Съдържание”*, предполага един традиционен подход в разработването на научен труд с биографичен привкус. Проблемният характер на поставената задача обаче проличава още с прочита на *Глава 1. “Въведение в историческите извори”*.

За запознатите с историята на елинизма личността на Лизимах има своите конкретни измерения благодарение на многобройните трудове, посветени на епохата, и на тези, които заемат централно място в списъка на наследниците на Александър III – Велики (336–323 г. пр. Хр. е.): Антипатър и Кратер, Птолемей Лаг, Пердикас и Антигон, Евмен и Селевк, членове на семейството и т. н. Прегледът на писмените извори, отнасящи се до живота и делата на стратега, получил като своеобразно наследство Тракия, обаче ги определя като обезсърчителни. Документалното наследство на официалните хроникьори на събитията, от които би могло да се научи нещо относно живота и кариерата на Лизимах – Калистен, царските дневници на Евмен и Диодот; историите на Ефор и Теопомп; трудовете на Птолемей Лаг и Аристокъл и т.н. са безвъзвратно загубени. В по-късните – Диодор Сицилийски, Флавий Ариан, Кв. Курций Руф и др., се откриват данни, отнасящи се до историята на Македония и Елада; началото на похода на Александър III на Изток. В техните трудове централно място заема изложението върху основните събития и личности и по-малко върху събития и участниците в тях, които могат да се определят като второстепенни.

Констатацията в този смисъл относно сведенията на съвременниците, имащи отношение към личността на Лизимах, е, че те са достигнали до наши дни в извлечения, преразкази от по-късни предста-

вители на античната историография (Полибий, Диодор Сицилийски, Помпей Трог/Юстин, Кв. Курций Руф, Ариан и мн. др.); в по-малки или големи фрагменти съхранени в по-късни преписи. От историографския преглед на литературните паметници, в които по някакъв начин е отбелязано участието на Лизимах, се създава впечатлението, че твърде дълго време неговата роля е с поддържащ характер в описаните исторически събития. Много от данните, отнасящи се до неговия живот, са несигурни, други акцентират върху факти с куриозен и анекдотичен характер. Малко са тези, в които личността на Лизимах е с централно звучене. В този смисъл заслужава внимание статистиката, която предлага П. Делев на изричното отбелязване личността на Лизимах в историческите извори и от какъв характер са сведенията, съдържащи се в тях.

Оригинален е подходът на П. Делев, при който в хода на изложението се въвеждат преводи – обширни, или по-кратки извлечения от текстове, които характеризират епохата, личността на Лизимах, конкретни случки и събития. Освен активната подкрепа на историческия анализ, извършван от автора, този стил похват ефектно мотивира предлаганите изводи и заключения.

В края на труда като своеобразна историческа документация на едно място са събрани преводите на всички основни текстове от античните автори (вж. *“Приложения: 5. Основни извори”*, с. 364–420). Освен несъмнения принос, който се съдържа в тази част от труда (много от приложените текстове не са превеждани на български език; други, макар и превеждани, не са тематично ангажирани така, както това е направено тук), твърде важен е обяснителният текст, предшестваш преводите. На първо място, това е спазването на принципа на хронологическа последователност при подредбата на историческите трудове; на второ – изгражда се своеобразна съпричастност у читателя към усилията на изследователя за преодоляване на обективните ограничения в запазените извори.

Съществуващата реалност, свързана със съхранените до наши дни текстове от изворите и тяхното активно използване в досега излязлата литература, са представени от П. Делев в обширно критично изложение. Целта е активно въвеждане на читателя в историческото време, стилите и жанровете промени в развитието на елинистическата

и антична историография; постиженията на съвременните изследователи на античното изворознание и литература. Макар и да не е конкретно дефиниран, заслужава внимание съдържанието се в тази глава заявка за комплексен метод при работата с носителите на информация: литературни извори; епиграфски и нумизматични паметници, произведения на изкуството и т. н. Несъмнено очакваните резултати при подобен подход могат да имат оригинално звучене.

В заключение спокойно може да се предложи констатация за високо професионалния подход при разработването на въпросите, отнасящи се до извори, критика и литература, отнасяща се до изворите. Постигнатите резултати – продукт на продължителна и задълбочена изследователска работа, могат да задоволят изискванията и на най-претенциозния читател.

В изложеното дотук мисля, че всеки непредубеден читател на **“Лизимах”** може да открие естествената връзка между **“Предговор”**; **Глава 1. “Въведение в историческите извори”**; **Приложения. 5. “Основни извори”** и аналитичната част в основните глави от изложението. Тази естествена връзка като принцип на работа може да бъде открита и в другите части на труда на П. Делев.

Глава 2, 3 и 4 – съответно **“Лизимах, син на Агатокул от Пела”**; **“Телохраниелят и лъвовете”**; **“След смъртта на Александър”** – предлагат на вниманието на читателя в процес на развитие произхода, живота и кариерата на бъдещия диадох Лизимах. Липсата на конкретност във фрагментарните исторически данни, отнасящи се до рождената година, семейството и ранните години от живота на Лизимах, налагат на П. Делев да работи изключително внимателно с тях. Сравнявайки различните източници на информация, активното използване на публикувани в научната литература резултати с допустимата достоверност се описват: 1. Вероятният македонски произход на баща му Агатокул; 2. Неговата кариера в царския двор на Филип II (359–336 г. пр. Хр. е.); 3. Рождената дата на Лизимах, разполагаща се в средата на IV в. пр. Хр. е. – т. е. от поколението на бъдещия цар Александър III; 4. Възпитанието и образованието на Лизимах; 5. Вероятното начало на неговата кариера, стоящо във връзка с Източния поход на Александър III, започнал през 334 г. пр. Хр. е.

Без съмнение централно място в този кръг от въпроси, разработени от П. Делев, заема исторически документираният подвиг за уме-

нието на Лизимах да убие лъв с голи ръце. Дали това е станало в прочутия царски лов в Сирия, или е епизод, стоящ във връзка с наказанието на Калистен – вероятните решения не са чужди на автора така, както и в историческата литература се предлагат различни мнения. В хода на изложението по тези въпроси твърде съществено място заема и представяне на организацията на царския двор на Александър III; основните длъжности на неговите приближени в съответствие с тяхната персонификация; царската гвардия и ходът на завоеванията до 325 г. пр. Хр. е. На пръв поглед предложеното в тези глави е познато на почитателите на военния и държавническият гений на Александър III. Въвеждането на добре познатите факти обаче позволява на автора да уплътни образа на своя герой и съвсем естествено да премине към същността на изложението – Лизимах, стратег/сатрап на Тракия; утвърждаването на Лизимах като един от диадохите на Александър III – Велики.

Своеобразният преход, съдържащ се в *Глава 4: “След смъртта на Александър”*, намира своето продължение в *Глава 5: “Владетелят на Тракия”*. Динамиката на събитията, отнасящи се до претенциите и реалните възможности на борещите се за наследството на Александър III, позволява в известна степен да се хвърли светлина и върху политическата история на древна Тракия и управляващите в нея владетели. Съдържащата се в изворите информация е недостатъчна, противоречива; мненията в съвременната историография се различават и нерядко противопоставят. Независимо от това в труда на П. Делев се спазва принципът за логична последователност на изложението; прецизира се хронологията на събитията и в този смисъл се предлага приемливо историческо описание. В този смисъл на фона на основните исторически събития, отнасящи се до военната и политическата история на елинистическия свят през първото десетилетие след смъртта на Александър III, се предлага възможната последователност за утвърждаване властта на Лизимах в Тракия; отношенията му с изрично упоменатите съперници в лицето на одриския цар Севт III, гетите, западнопонтийските полиси и т. н. Създадената през 309/308 г. пр. Хр. столица Лизимахия на Тракийски Херсонес е знаменателният факт, който според П. Делев стабилизира владенията на Лизимах в Егейско-Пропонтийския район на Тракия и определя перспективата за бъдещата му експанзия към Мала Азия.

“Преди и след голямата битка при Инсос” – така е озаглавена **Глава 6.** в книгата на П. Делев, посветена на Лизимах. Новият етап във войните между диадохите на Александър III Велики; изявата на първите епигони (“родени по-късно”); преразпределение на владенията и утвърждаване царските титли на наследниците на Александър III – Велики – това е в основни линии съдържанието на тази глава. От гледна точка на животоописанието на Лизимах времето преди и след 301 г. пр. Хр. е. е решаващо във военната и политическата ориентация на владетеля от Тракия. Засвидетелстваната от Диодор (*Diod. Sic. 19, 105, 1*) самостоятелност в отношенията с Антигон Едноокия още през 311 г. пр. Хр. е., протеклото до края на IV в. пр. Хр. е. териториално стабилизиране в Тракия съвсем естествено поставя в центъра на вниманието отношенията на елинистическия владетел и тракийските гети. Те са разгледани в следващата – **Глава 7: “Интермедия в земите на гетите”.**

“Вмъкването” на събитията, отнасящи се до военните и политическите отношения между Лизимах и гетите; между Лизимах и гетския цар Дромихет, отразява първоначалния интерес на П. Делев към елинистическия владетел (вж. цит. лит. в бел. б). В този смисъл действително изложението относно двете гетски войни; ранната история на политическите и военните отношения между гети и македони по време на похода на Филип II в Тракия между 342 и 339 г. пр. Хр. е.; местоположението на Хелис и цялата аргументация по този въпрос – биха могли да се разглеждат като своеобразно “вмъкване” в историческото повествование, посветено на Лизимах. Стремещът да бъдат прецизирани и освежени реалните факти и събития в тази глава не е пропуснат от страна на автора.

Глава 8: “Величие и падение: последните години на Лизимах” включва изложение на историческите събития и живота на Лизимах между 294 г. пр. Хр. е. и битката при Корупедион в 281 г. пр. Хр. е. В изложението са включени успехите, постигнати срещу Деметрий и Пир; териториалното разширение към Македония и Тесалия; вътрешните, семейни противоречия, които завършват трагично за него и които отразяват (според античните писатели) моралната и човешка деградация на владетеля. Впрочем именно в тази глава П. Делев настойчиво предлага своето виждане за Лизимах като цар на Тракия.

Проблемът с царската власт на Лизимах над Тракия навярно е трябвало да бъде изведен самостоятелно. Действително в представеното дотук се налага убеждението за териториалното ядро на Тракия като своеобразна база за развитие на завоевателната политика на Лизимах. Това е подкрепено и от съдържащото се в № 3: *“Топографски и териториални проблеми”* в *“Приложения”*-та. В научната литература твърде често Лизимах е определян като “цар на Тракия”. В аналитичен порядък обаче разумно би било да се помисли дали Лизимах е “цар на Тракия”, “цар от Тракия”, или е типичен представител на появилите се за кратко наследници на Александър III Велики, взели участие в бурните събития от последната четвърт на IV в. пр. Хр. е. и почти до средата на III в. пр. Хр. е. Впрочем съдържанието на *Глава 9 “Епилог: Събитията след Корупедион”* в конспективен порядък на повече от 30 страници предлага динамично развиващите се промени от военен и политически характер в Тракия и на Балканския полуостров.

Книгата на доцент Петър Делев е придружена от един обширен раздел *“Приложения”*, обхващащ около 170 страници. В изложеното дотук нерядко бяха посочвани отделни сегменти, кореспондиращи пряко с глави от основния текст. Трябва да се отбележи, че качествата на включените в *“Приложения”*-та материали допъхват отличните впечатления от вискателността и прецизността в труда на П. Делев. Впрочем тези качества на автора отдавна са оценени в научната литература⁷.

Последователно е изложено известното за характера и физическия облик на Лизимах (*№ 1: “Щрихи от портрета на Лизимах”*); просопографията му включва известното за родители, семейство, брачни съюзи и връзки, деца. В отделна група са обособени приятелите и служителите, като между тях достойно място заема и кучето Хирканос – то действително трогателно е проявило своята привързаност към господаря, охранявайки след смъртта на Лизимах неговото тяло. Специално внимание е отделено на финансовата политика на Лизимах и неговото монетосечене (*№ 4: Монетосечене и финансова политика*). Анализът в този раздел не се базира само на данните от нумизматичните материали. В изложението умело са вмъкнати на пръв поглед щрихи с анекдотичен характер, остроумно характеризирани скъперничеството на Лизимах, което обаче може да се тълкува и като форма на неговата финансова политика.

Книгата завършва с **“Индекс”**, позволяващ бързото и лесно откриване на необходимата информация с помощта на топоним, лично име, название и т. н.

* * *

Публикуваното изследване на Петър Делев върху една забележителна личност от епохата на елинизма не е необичайно за българската историография. През 1922 г. професор Гаврил Кацаров публикува своя труд, посветен на личността на цар Филип II Македонски⁸ (359–336 г. пр. Хр. е.) – забележителен предшественик и баща на Александър III – Велики. Стремещът да бъдат представяни забележителни исторически личности от античността не е чужд и на други представители на българската историография за древността⁹. Примерите на изследвания за живота и дейността на отделни личности от старата история обаче не са така многобройни, особено с мащабите на представения труд на доцент Петър Делев. Грижливото събиране на запазените сведения от античната историография; обединяване около централната тема на основните носители на информация не само от писмен, но и от веществен характер; старателна обработка на огромния масив от съвременна научна литература — несъмнено всичко това изисква много време и усилия от страна на автора. Крайният резултат, свързан с представянето на четивен и добре оформен текст, може да донесе удовлетворение не само на изследователя и издателството, публикувало тази книга, но и на всички онези, за които старата история е професия и източник на знание.

БЕЛЕЖКИ

¹ Сравни: **Тачева, М.** Лизимах (Lysimachos). – В: КЕТД, С., 1993, 161–162; **Тодоров, Ив.** Лизимах. – В: ХЕС, 2, Велико Търново, 1994, 489–490; **Geyer, F.** Lysimachus. – In: RE, 14, 1928, 1–31; In: **САН**, 1. The Hellenistic Monarchies and the Rise of Rome. Vol. VII. Cambridge, 1928; 2. The Hellenistic World. Vol. VII, Part 1. Cambridge, 1984; **Volkmann, H.** Lysimachos (Λυσίμαχος). – In: Der Kleine Pauly. Bd. III, Stuttgart, 1969, 839–841; **Danov, Chr.** Thrakien unter der Regierung des Lysimachos. – In: ANRW, Berlin/New York, 1979, 42–43.

² **Franco, C.** Il regno di Lisimaco: strutture amministrative e rapporti con le città. Pisa, 1993, (цит. по П. Делев).

³ **Landucci Gattioni, Fr.** Lisimaco di Tracia: Un sourano nella prospettiva del primo ellenismo. Milano, 1992 (цит. по П. Делев).

⁴ **Lund, H.** Lysimachus: A Study in Early Hellenistic Kingship. London, 1992 (цит. по П. Делев).

⁵ **Йорданов, К.** Политическите взаимоотношения между Македония и тракийските държави (359–281 г. пр. Хр.) (= StTh 7).

⁶ **Делев, П.** Тракийският град при Свещари – една възможност за историческа идентификация. – ТАВ, 4, 1990, 97–109; Тракийското царство на Лизимах: някои териториални проблеми. – БДр, 2, 1994, 51–57; За хронологията и географската локализация на гетските войни на Лизимах. – Епохи, 4, 1994, 17–28; **Delev, P.** Lysimachus and the Lion. – Thracia, 11, 1995, 311–365; Lysmachus, the Getae and archaeology. – CQ, 50, 2. 2000, 384–401.

⁷ **Божков, Ат.** Българските приноси в европейската цивилизация. “Булвест 2000”. С., 1994, с. 423.

⁸ **Капаров, Г.** Цар Филип II Македонски. История на Македония до 336 г. пр. Христа. С., 1922.

⁹ Напр. **Фол, Ал.** Епаминонд. С., 1967.

СЪКРАЩЕНИЯ НА ИЗТОЧНИЦИТЕ

БДр	Балкански древности. София.
Епохи	Епохи. Историческо списание. Велико Търново
КЕТД	Кратка енциклопедия. Тракийска древност. “Аргес”. София, 1993.
ХЕС	Хронологична енциклопедия на света. Т. II. “Елпис”. Велико Търново, 1994.
ANRW	Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Bd. II, 7. 1. Berlin/New York, 1979.
САН	The Cambridge Ancient History. 1. Vol. VII. Cam- bridge, 1928. 2. Vol. VII, Part 1. Cambridge, 1984.
СQ	Classical Quarterly. Oxford.
Der kleine Pauly	Der kleine Pauly Lexikon der Antike. Bd. III. Stuttgart, 1969.

- RE** Pauly-Wissowa-Kroll Real-Encyclopädie der
klassischen Altertumswissenschaft. Bd. 14.
Stuttgart, 1928.
- StTh** Studia Thracica, 7. София.
- Thracia, 11** Thracia, 11 (= Studia in honorem Alexandri Fol).
Sofia, 1995.
- TAB** Terra Antiqua Balcanica. Acta, Sofia.